

IV.4. Opleidingskunde of opleidingstheorie?

Een reactie naar aanleiding van 'Naar een opleidingskunde voor arbeidsorganisaties?' van J. G. L. Thijsen

dr. P. R. J. Simons

Wanneer ik het betoog van Thijssen in mijn eigen woorden, voor de discussie enigszins gechargeerd misschien, zou willen weergeven, zou ik dat als volgt doen: Hoewel de Opleidingskunde niet of nauwelijks een object heeft dat afwijkt van het object van andere 'kundes' (met name de onderwijs eigenschappen en de personeelswetenschappen), geen eigen methoden van onderzoek en niet of nauwelijks een eigen 'body of knowledge' heeft, zijn er vanwege het aanwezige maatschappelijke draagvlak en de geconstateerde professionalisering van het beroep toch goede perspectieven voor een opleidingskunde met een eigen identiteit.

De redactie van het Handboek voor Opleiders in Organisaties heeft mij gevraagd om te reageren op de stellingname van Thijssen met als invalshoek de vraag: 'Zal de Opleidingskunde een erkend deelgebied of specialisme binnen de Onderwijskunde moeten zijn, of zijn er voldoende argumenten om te verwachten dat de Opleidingskunde zich zal ontwikkelen tot een zelfstandige discipline?'

Wanneer ik dan eerst probeer uit te vinden wat het antwoord van Thijssen op deze vraag is in zijn artikel, dan loop ik direct tegen het probleem aan dat hij geen expliciet antwoord geeft. Weliswaar eindigt hij met goede perspectieven te schilderen voor de Opleidingskunde, met name op grond van de maatschappelijke belangstelling, de geconstateerde professionalisering en niet in de laatste plaats de door universiteiten getoonde belangstelling, nergens beweert hij echter dat de Opleidingskunde een zelfstandige discipline zou moeten worden. Impliciet zou men eerder uit zijn betoog kunnen afleiden dat er wetenschappelijk gezien nog te weinig gronden zijn voor zo'n verzelfstandiging, vanwege het ontbreken van een eigen object, methode en body of knowledge. Aan de andere kant zou men uit zijn opmerkingen over de eigen identiteit, waarnaar de Opleidingskunde 'schoorvoetend op weg lijkt', kunnen afleiden dat Thijssen wel degelijk pleit voor een zelfstandige opleidingskundige discipline. Misschien ook vindt Thijssen het niet zo belangrijk of de Opleidingskunde nu een zelfstandige discipline wordt of een erkend deelgebied of specialisme van de Onderwijskunde.

Alvorens dieper in te gaan op de door de redactie gestelde vraag, zal ik hieronder eerst enkele kanttekeningen maken bij het artikel van Thijssen. In de eerste plaats zou ik willen stellen dat het natuurlijk nooit zo zou kunnen en moeten zijn dat er nieuwe kundes ontstaan uitsluitend en alleen omdat er zich een professionele beroepsgroep heeft gevormd waarvoor in de maatschappij emplooi is. Er moeten wetenschappelijke argumenten zijn die de vorming van een relatief zelfstandige object-discipline rechtvaardigen (of dat nu als deelgebied van een andere kunde, of als zelfstandige nieuwe kunde is laat ik vooralsnog even buiten beschouwing). Die

argumenten zouden betrekking kunnen hebben op het te weinig aandacht hebben voor bepaalde aspecten van de verschijnselen in het kader van de andere disciplines. Zo'n argument zou in het geval van Opleidingskunde bijvoorbeeld kunnen zijn dat de andere kundes te weinig aandacht hebben voor onderwerpen als het doen van behoeften-analyses, het kenmerkende van het leren in het kader van een organisatie, de relatie tussen individueel leren en 'organizational learning', rendementsevaluatie en de samenhang tussen leren en innovatie. Een ander argument om een nieuwe discipline op te richten, dat in het kader van de oprichting van de interdisciplinaire onderwijskunde nogal eens werd gebruikt, is dat alleen een geïntegreerde, interdisciplinaire bestudering van de verschijnselen, tot voortgang van de wetenschap kan/zal leiden. In het geval van de Opleidingskunde zou men dan aannemelijk moeten maken dat juist een integratie van de onderwijskunde en de personeelskundige perspectieven tot nieuwe wetenschappelijke inzichten zal leiden. Hoewel Thijssen beide argumenten bespreekt, gebruikt hij ze, mijns inziens ten onrechte, niet als rechtvaardiging voor een zelfstandiger Opleidingskunde.

In de tweede plaats vind ik dat Thijssen te pessimistisch is over het object, de methode en de body of knowledge van de opleidingskundige discipline. Er is, zoals ook uitstekend duidelijk gemaakt door Thijssen zelf, een goed omschreven object van de Opleidingskunde. Dit vertoont weliswaar overlap met allerlei andere disciplines, er zijn zeker ook uniek opleidingskundige aspecten (zie hierboven). Er zijn weliswaar geen uniek opleidingskundige methoden, er is wel degelijk een scala aan methoden aanwijsbaar (van laboratorium-experimenten tot en met surveymethoden). Er is weliswaar geen uniek opleidingskundige 'body of knowledge', er is op zich natuurlijk wel degelijk veel know-how beschikbaar uit andere object- en aspectdisciplines, die in de Opleidingskunde bij elkaar wordt gebracht. In het onderhavige handboek zijn alleen al 1500 pagina's bij elkaar geschreven. In de Verenigde Staten is een uitgebreid arsenaal aan (hand)boeken en tijdschriften voorhanden op het gebied van 'training en development'. Het enige probleem lijkt dus te zijn dat de Opleidingskunde veel 'leent' bij andere kundes en bij de aspectdisciplines. Maar is dat nu een probleem? Is het object van de Onderwijskunde ook niet een optelsom van objecten van diverse aspect- en andere objectdisciplines? Wat zijn de uniek onderwijskundige methoden? Is er een uniek onderwijskundige body of knowledge? Naar mijn mening is er ongeveer evenveel te zeggen voor een afzonderlijke interdisciplinaire Onderwijskunde als voor een interdisciplinaire Opleidingskunde.

Ten derde zou ik een onderscheid willen maken tussen wetenschappelijk onderwijs en onderzoek. Er is naar mijn mening veel voor te zeggen om in (wetenschappelijk) onderwijs een interdisciplinaire aanpak te reali-

seren. In de latere beroepspraktijk worden de afgestudeerden over het algemeen ook geconfronteerd met interdisciplinaire problemen en invalshoeken. Interdisciplinair onderzoek is echter moeilijk. Meestal komt men in onderzoek niet veel verder dan een multidisciplinaire aanpak. Veel zogenaamd interdisciplinair onderzoek blijkt bij nadere beschouwing toch in hoofdzaak vanuit een bepaalde aspectdiscipline te zijn opgezet. Daarom ben ik er voorstander van om interdisciplinaire onderwijsprogramma's te organiseren, maar bij theorievorming en onderzoek zo dicht mogelijk aan te sluiten bij de aspectdisciplines. In die zin is het mijns inziens beter om de Opleidingskunde te zien als een integratie van psychologische (onderwijs- en arbeids- en organisatiepsychologische), sociologische (arbeids- en organisatiesociologische en onderwijssociologische), pedagogische, andragogische, economische en juridische invalshoeken dan van personeels- en onderwijswetenschappelijke. Opmerkelijk is in dit verband overigens dat Thijssen het heeft over de leerpsychologie, waar in Nederland toch vooral de onderwijspsychologie relevantie heeft voor de Opleidingskunde.

Het laatste commentaar bij de bijdrage van Thijssen betreft de opleidingen tot bedrijfsopleider. In zijn rijtje met opleidingsmogelijkheden in de Nederlandse situatie heb ik enkele recente mogelijkheden node gemist. Sinds enige tijd organiseren wij in het kader van het TIAS (Tilburgs Instituut voor Academische Studies, een aan de Katholieke Universiteit Brabant gelieerd instituut voor postdoctoraal onderwijs) in Tilburg naast een doctoraalspecialisatie tot bedrijfsopleider, ook een postdoctorale opleiding (tweede fase hogere beroepsopleiding), waarin een programma is gerealiseerd dat voorbereidt op de door Thijssen beschreven taakgebieden met aandacht voor de verschillende genoemde aspect- en objectdisciplines. Ook de opleidingen tot bedrijfsopleider die onder leiding van Kessels en Smit door Kluwer voor dit centrum worden georganiseerd mochten in dit verband eigenlijk niet onvermeld blijven.

Concluderend kan worden gesteld dat naar mijn mening de Opleidingskunde al een stapje verder is dan Thijssen impliciet beweert. Thijssen is naar mijn mening te bescheiden in zijn beschrijving van de body of knowledge. Ook zijn er ongeveer even veel en even goede argumenten voor een interdisciplinaire Opleidingskunde als voor een interdisciplinaire Onderwijskunde, wanneer we kijken naar object en methode. Er zijn al specifieke interdisciplinaire opleidingsprogramma's voor bedrijfsopleiders.

Wanneer tenslotte de vraag van de redactie beantwoord moet worden, dan moet ik helaas het antwoord enigszins schuldig blijven. Enerzijds

vind ik dat er zeker goede argumenten zijn voor relatief zelfstandige interdisciplinaire opleidingsprogramma's die zich richten op het opleiden in arbeidsorganisaties (zie boven). Anderzijds ben ik van mening en is mijn ervaring dat theorievorming en onderzoek het best gedijen wanneer zij vanuit (aspect-)disciplinaire invalshoeken worden verricht. Dat betekent dat zich opleidingspsychologische en opleidingssociologische theorieën (verder) zouden moeten ontwikkelen. Of dit nu gebeurt in een relatief zelfstandige Opleidingskunde, of als een specialisatie binnen de Onderwijskunde acht ik van ondergeschikt belang.